

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Kuha, Miia

Title: Konservoidut papinlesket historiankirjoituksessa

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © Kuha, 2022

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Kuha, M. (2022). Konservoidut papinlesket historiankirjoituksessa. Pohjolan historiankirjoitus : tiedeblogi Suomen ja muiden Pohjoismaiden historiografiasta, 17.9.2022.

<https://pohjolanhistoriankirjoitus.blogspot.com/2022/09/konservoidut-papinlesket.html>

Pohjolan historiankirjoitus

Tiedeblogi Suomen ja muiden Pohjoismaiden historiografiasta - ISSN 2737-1948 / CC BY

[Etusivu](#)[Blogi & toimituskunta](#)[Kirjoita blogiin!](#)[Historiografista tutkimusta](#)

17.9.2022

Konservoidut papinlesket historiankirjoituksessa

Miia Kuha

Papiston asema varhaismodernissa Ruotsin valtakunnassa oli keskeinen, mutta pappien vaimot eivät ole kovinkaan suuressa määrin kiinnostaneet historiantutkijoita. Eniten huomiota on kiinnitetty papinleskien elatuksen järjestämiseen, sillä sen on nähty vaikuttaneen jopa virkanimityksiin. Konservointi oli epävirallinen järjestelmä, jonka avulla papinleskien elatus järjestettiin, kun virallista leskeneläkettä tai muuta yhteiskunnan tukijärjestelmää ei vielä ollut. Konservointi tarkoitti yksinkertaisimmillaan sitä, että leski avioitui miehensä seuraajan eli pitäjän uuden kirkkoherran tai kappalaisen kanssa. Se saattoi kuitenkin toteutua myös muilla tavoin. Papinleskien konservoinnit alkoivat jo 1500-luvulla sen jälkeen, kun papit olivat protestantisilla alueilla alkaneet avioitua ja perustaa perheitä.

Kirkkoherran vaimo oli miehensä uran aikana hoitanut omaa työsarkaansa kotona, pappilan tiluksilla ja seurakunnassa miehensä rinnalla. Papinrouvien asemaa ja roolia perheessä ja seurakuntayhteisössä on tutkittu toistaiseksi vain vähän. Pappissäätyä klassikkotutkimuksissaan tarkastelleen Gunnar Suolahden mukaan pappilan emännän päivät täyttyivät tilan taloudenhoidon tehtävistä. Suolahti piti pappisperheiden naisten roolia säädyn perinteiden välittäjinä tärkeänä, mutta muuten hän ei juurikaan käsitellyt pappien puolisoita tutkimuksissaan. Artikkelissaan (1994) papinrouvien asemaa ja roolia pääasiassa 1700-luvulla tarkastelleen Solveig Widénin mukaan papinrouvilla oli pitäjän talonemäntien joukossa johtava rooli. Sen myötä tällä oli velvollisuus huolehtia sairaista, vanhuksista ja köyhistä, järjestää kestätyksiä sekä osallistua kirkollisiin elämäntapa- ja juhliin.

Miehen kuoltua lesken asema muuttui. Tämä jäi vaille puolison aiempia tuloja, minkä lisäksi hänen tuli armovuotensa jälkeen muuttaa pois ja luovuttaa pappila seuraajalle. Papinleskien varhaisimmat tukimuodot olivat leskentynnyri sekä armovuosi- ja konservointijärjestelmä. Kirkkoherrojen tuli 1600-luvulta lähtien osallistua hiippakuntansa papinleskistä huolehtimiseen luovuttamalla ajoittain tynnyri viljaa, kun taas pienempituloiset kappalaiset osallistuivat pienemmällä määrällä viljaa tulojensa mukaan. Papin leski sai jäädä pappilaan miehensä kuoleman jälkeen niin sanotuksi armovuodeksi ja kerätä tältä ajalta papille kuuluneet kymmenysverot, jotka maksettiin luontaistuotteina. Näiden tulojen turvin hänen tuli myös huolehtia armovuodensaarnaajan palkkauksesta.

Osa papinleskistä anoi armovuoteen pidennystä kuninkaalliselta majesteetilta vaikeaan tilanteeseensa, esimerkiksi elätettävien lasten määrään vedoten. Seurakunnan ja tuomiokapitulin tuli antaa lausunto anomuksesta ennen kuin se lähetettiin korkeimmalle taholle. Näitä anomuksia, lausuntoja ja päätöksiä on säilynyt 1600-luvulta lähtien, suuremmissa määrin kuitenkin 1700-luvulta, muun muassa tuomiokapitulien arkistoissa sekä Acta Ecclesiastica -kokoelmassa. Armovuosia myös myönnettiin suuressa määrin.

Pohjolan historiankirjoitus

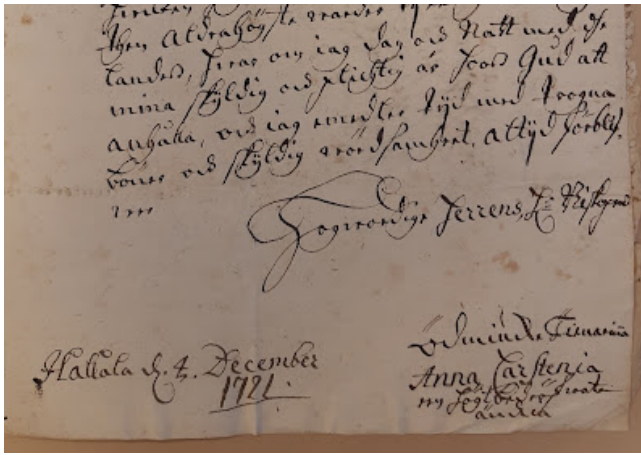
[Tarkastele profiilia](#)

BLOGIARKISTO

[syyskuuta 2022 \(1\)](#)[elokuuta 2022 \(1\)](#)[kesäkuuta 2022 \(1\)](#)[toukokuuta 2022 \(1\)](#)[huhtikuuta 2022 \(1\)](#)[maaliskuuta 2022 \(1\)](#)[helmikuuta 2022 \(1\)](#)[tammikuuta 2022 \(1\)](#)[joulukuuta 2021 \(1\)](#)[marraskuuta 2021 \(1\)](#)[lokakuuta 2021 \(1\)](#)[syyskuuta 2021 \(1\)](#)[heinäkuuta 2021 \(1\)](#)[kesäkuuta 2021 \(1\)](#)

TUNNISTEET

[1500-luku](#)[1600-luku](#)[1700-luku](#)[1800-luku](#)[1900-luku](#)[1980-luku](#)[aateli](#)[Ahvenkoski](#)[Aleksanteri I](#)[Anders Lizelius](#)[arkistolaitos](#)[baltiansaksalaiset](#)[Edvard Rodhe](#)[Eino Jutikkala](#)[Emanuel Linderholm](#)[Eva Österberg](#)[Fredrika Dorotea](#)[Heikki Ylikangas](#)[henkilöhistoria](#)[Henrik Klauupoika Horn](#)[Herman Lundström](#)[Herman Råbergh](#)

Katkelma Anna Ulriksdotter Carstenian, Hollolan kirkkoherra ja rovasti Gustaf Bernerin lesken, kolmisivuisesta kirjeestä Viipurin piispalle. Carstenia kertoi kirjeessä vaikeuksistaan elättää itseään ja lapsiaan miehensä kuoleman jälkeen. Perhe oli paennut isovihan aikana Ruotsiin, jossa Berner kuoli vuonna 1716. Miehityksen päätyttyä Carstenia palasi lastensa kanssa Hollolaan. Lähde: KA Hämeenlinna, Porvoon tuomiokapitulin arkisto I, Eb:1 Saapuneet asiakirjat (1594–1721).

Papinleskien elatus muodostui ongelmaksi myös siksi, että heitä oli melko paljon. Pappien kanssa avioituvat pappisperheiden ja muiden säätyläisperheiden tyttäret olivat yleensä nuoria, ja sulhanen oli lähes poikkeuksetta morsiantaan vanhempi. Kun varhaismodernilla ajalla elämä oli epävarmempaa ja eliniänodote nykyistä lyhempi, moni papinrouva jäi leskeksi jo melko nuorena, vaikka suurin osa leskeksi jääneistä pappien vaimoista olikin esimerkiksi 1700-luvulla Ragnar Norrmanin mukaan noin 50-vuotiaita. Moni ehti elämänsä aikana solmia kaksi tai jopa kolme avioliittoa, mutta huomattava osa papinleskistä ei avioitunut uudestaan. Leskeksi jääminen kosketti myös miehiä, jotka avioituivat uudelleen lähestulkoon aina. Pappien oli käytännössä hyvin vaikeaa sekä hoitaa virkatehtäviään että hallinnoida kotitilaa ja vielä lisäksi huolehtia liitosta syntyneistä lapsista, joten uusi puoliso pyrittiin löytämään nopeasti.

1990-luvun vaihteessa papinleskien elatuksen järjestämistä pitkällä aikavälillä selvitettiin perusteellisesti niin Ruotsissa kuin Suomessa. Tutkimukset keskittyivät pääasiassa 1700-luvulle ja sitä myöhempään aikaan. Solveig Widén tutki väitöskirjassaan papinleskien elatusta Turun hiippakunnassa (1988) ja Ragnar Norrman puolestaan Uppsalan hiippakunnassa (1993). Molempien tutkimusten aikarajaus alkoi 1720-luvulta, Widénin ulottui 1800-luvun alkuun ja Norrmanin 1920-luvulle saakka. Näkökulma oli hallinnollinen: tutkimukset selvittivät avustamisen rakenteita ja niiden toimintaa käytännössä, mutta etenkin Widén toi esille tutkimuksensa lopussa myös yksittäisiä elämäntilanteita ja papinleskien omaa toimintaa.

Widén ja Norrman tulkittivat tutkimuksissaan konservoinnin tarkoituksen hieman eri tavoin. Norrman korosti konservoinnin merkitystä pyrkimyksenä säilyttää vallitseva tilanne, papin perheen pysyminen pappilassa, joko niin, että papin leski avioitui miehensä seuraajan eli uuden papin kanssa, tai niin, että edellisen papin tytär avioitui isänsä seuraajan kanssa. Widénille puolestaan keskeisintä oli papinleskien elatuksen toteutuminen, joten hän tulkitsi konservoinnin laajemmin niin, että lesken konservointi toteutui myös silloin, jos lesken poika tai vävy nimitettiin isänsä tai appensa virkaan. Norrman kritisoi Widéniä siitä, että tämä tulkintatapa oli johtanut liian korkeisiin konservointilukuihin, kun taas hän itse korosti konservoinnin harvinaisuutta ja ilmiön päättymistä 1700-luvun puolivälin tienoille.

Muutkin tutkijat ovat valinneet jommankumman tulkintatavan, eikä lopullista yhteisymmärrystä asiassa saavutettu tematiikkaan keskittyneissä tutkimuksissa 1970–90-luvuilla. Alkuperäislähteet vähemmän tutkitulta 1600-luvulta vaikuttaisivat tukevan Widénin tulkintaa, sillä tuolloin papin leski saattoi pyytää kärkeä, että seurakunta asettuisi tukemaan hänen poikansa valintaa isänsä seuraajaksi kirkkoherrana. Tällöin leskiäiti jäisi todennäköisesti asumaan poikansa taloon tai ainakin pappilan maille. Kirkkoherran virka säilyisi suvussa ja vahvistaisi perheen sosiaalis-taloudellista asemaa sekä tulevien sukupolvien mahdollisuuksia hyviin virkoihin ja avioliittoihin.

historia
 historiakulttuuri
 historiakuva
 historiallinen kriminologia
 historiankirjoitus
 historiografia
 Hjalmar Holmquist
 Horn-suku
 isoviha
 Jaakko Gummerus
 Johan Jakob Nordström
 Juhana-herttua
 Juho Rudolf Koskimies
 Kaarlo Blomstedt
 Karl Adolf Appelberg
 kirkkohistoria
 konservointi
 kruunu
 kulttuurihistoria
 Kustaa IV Adolf
 Kuurinmaa
 lehdistöhistoria
 lesket
 maanluovutus
 maanomistus
 mahtivaltio
 Martti Ruuth
 mentaliteettien historia
 mentaliteettihistoria
 metodologia
 mikrohistoria
 oikeushistoria
 papinlesket
 papisto
 rauhansopimukset
 rikoshistoria
 Ruotsi
 Ruotsin valtakunta
 sotilasvaltio
 Suomen historia
 Suomen historiankirjoitus
 Suomen suuriruhtinaskunta
 Suomenkieliset Tieto-Sanommat
 Suomi
 suuri Pohjan sota
 talonpoikainen vapaus
 talonpojat
 tilaperimys
 toimijuus
 Turku
 Uudenkaupungin rauha
 valtionrakennus
 valtiosääntö
 varhaismoderni aika

Tämä oli myös pitäjän asukkaiden etu, sillä silloin heidän ei tarvinnut huolehtia papinlesken elatuksesta.

Solveig Widén korosti tutkimuksessaan, että papinleskillä ei läheskään aina ollut valinnanvaraa sen suhteen, avioituivatko he uudelleen miehensä kuoleman jälkeen. Konservointiin suostuminen saattoi olla taloudellinen välttämättömyys. Näin oli etenkin syrjäseuduilla, joissa seurakunnasta saadut tulot olivat pienemmät. Papiston keskuudessa oli suuria varallisuuseroja, ja vauraammat papit saattoivat eläessään hankkia maatiloja, jotka turvasivat lesken ja lasten tulevaisuuden. Se, että moni papin leski eli leskenä useita vuosikymmeniä miehensä kuoleman jälkeen, saattaa viitata siihen, että leskenä pysyminen oli mieluisampi vaihtoehto, jos taloudellinen tilanne tämän mahdollisti.

Konservointijärjestelmä vaikutti myös pappisperheiden tyttärien elämään. Avioliitosta toivottiin syntyvän lapsia, joten vanhemmat papinlesket eivät välttämättä olleet tästä näkökulmasta sopivia puolisoehdokkaita. Tällöin konservointi ja papinlesken elatus järjestyi niin, että virkaan nimitettävä pappi avioitui edeltäjänsä tyttären kanssa. Pappien tyttärille konservointi saattoi turvata tulevaisuuden, mutta johtaa myös siihen, että nuori nainen päätyi naimisiin itseään huomattavasti vanhemman miehen kanssa, eikä todennäköisesti voinut juurikaan vaikuttaa puolisonsa valintaan. Aina pariskunta ei ollut edes tavannut toisiaan ennen avioliittoon lupautumista. Toisaalta varhaismodernin ajan käsitysten mukaan aviorakkaus nähtiin velvollisuutena ja Jumalan lahjana, eikä romanttisen tunteen olemassaolo hääparin välillä ollut välttämätön.

Pappien virkanimityksiä käsitelleet tutkijat ovat joutuneet ottamaan kantaa myös konservointiin, koska vuoden 1686 kirkkolaissakin mainittiin viranhakijan eduksi, että tämä pystyisi elättämään edeltäjänsä perheen. Toisaalta virkaan tuli kuitenkin valita meritoitunein hakija, joten kirkkolain määräysten on todettu sekä tukeneen että rajoittaneen konservointia. Gunnar Suolahden klassikotutkimuksen *Suomen papisto 1600- ja 1700-luvuilla* (1919) mukaan avioituminen edeltäjän perheeseen tuli virkanimitysten yhteydessä niin yleiseksi, että järjestelmä suosi naimattomia pappeja ja loi heidän lisäksi avioliittomarkkinat pappien leskille ja tyttärille. Myös Tore Heldtander havaitsi tutkimuksessaan Uppsalan hiippakunnasta (1955), että konservoinnit olivat 1600-luvulla hyvin yleisiä. Etenkin seurakuntalaisten kannalta perheen elatuksen järjestäminen oli tärkeää, koska silloin se ei jäänyt pitäjäläisten harteille, mutta myös tuomiokapituli suosi yleensä ehdokasta, joka pystyi elättämään edeltäjänsä perheen.

1700-luvun puolivälin jälkeen muut tekijät nousivat virkanimityksissä konservointia tärkeämmiksi, kuten esimerkiksi Antti Räihä on todennut tutkimuksessaan *Vanhasta Suomesta* (2017). Ragnar Norrmanin mukaan konservointi oli harvinaista jo 1700-luvun alkupuolella, eikä sitä juurikaan esiintynyt enää vuosisadan jälkipuoliskolla. Samaan lopputulokseen päätyi Sten Carlsson (1977) tutkimuksessaan naimattomista naisista ruotsalaisessa sääty-yhteiskunnassa. Widénin tulokset puolestaan osoittivat konservointien vähentyneen Turun hiippakunnassa selkeästi vasta 1700-luvun viimeisinä vuosikymmeninä. Myös pappien virkanimityksiä sekä Turun että Viipurin hiippakunnissa tutkinut Eero Matinoli totesi (1957), että lähempänä 1800-lukua erityisesti Turun hiippakunnassa lisääntyivät maininnat siitä, ettei virkanimityksen mukana tulevaa avioliittoa pidetty enää sopivana.

Joka tapauksessa aiemmin melko yleinen käytäntö sai väistyä viimeistään 1800-luvulle tultaessa. Syinä konservointien vähentymiselle on nähty niin hallinnolliset ratkaisut ja lainsäädännön muutokset kuin avioliittokäsityksen hidas muuttuminen enemmän puolisoiden välistä romanttista rakkautta painottavaksi. Papinleskien muut tukimuodot eivät kehittyneet samaa tahtia konservointien vähentymisen kanssa, jolloin köyhyys uhkasi entistä useampaa papinleskeä, kuten Ella Viitaniemi artikkelissaan (2018) osoittaa. Muut pappilat saattoivat tällaisissa tilanteissa toimia turvapaikkoina kodittomille leskille ja heidän lapsilleen.

Miia Kuha on tutkijatohtori Historian ja etnologian laitoksella Jyväskylän yliopistossa. Hän tutkii Suomen Akatemian rahoittamassa hankkeessaan pappien vaimoja ja leskiä 1600-luvun jälkipuoliskon Ruotsin valtakunnassa.

Veli Verkko

Venäjä

veronkanto

verotus

Viipuri

Viro

vuorovaikutus

väitöskirja

Lähteet

Carlsson, Sten, *Fröknar, mamseller, jungfrur och pigor. Ogifta kvinnor i det svenska ståndssamhället*. Uppsala: Uppsala universitet 1977.

Heldtander, Tore, *Präststillsättningar i Sverige under stormaktstiden. Tiden före kyrkolagen 1686*. Uppsala: [T. Heldtander] 1955.

Hernroth, Uno, *Den konserverade änkan: En studie i prästskapets äktenskapsbildning på 1600- och 1700-talet i Sverige*. Göteborg: Tre böcker, 1985.

Lennartsson, Malin, *I säng och säte. Relationer mellan kvinnor och män i 1600-talets Småland*. Lund: Lund University Press, 1999.

Lindström, Peter, *Prästval och politisk kultur 1650–1800*. Umeå: Institutionen för historiska studier, Umeå universitet, 2003.

Matinolli, Eero, Porvoon hiippakunnan papinvaalit ja papinvirkojen täyttäminen aikakautena 1721–1808. Sosiaalishistoriallinen tutkimus. *Turun yliopiston julkaisuja. Sarja B*. Turku: Turun yliopisto (1957).

Norrman, Ragnar, *Konserverade änkor och kvinnor på undantag. Prästänkornas villkor i Uppsala stift 1720–1920 – från änkehjälp till familjepension*. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 1993.

Räihä, Antti, "Normative Imperatives and Communal Influences: The Consistory's Role in Proposing Lutheran Clergy in the 18th-Century Russian Border Area." *Scandinavian Journal of History* 42:5 (2017).

Suolahti, Gunnar, *Suomen papisto 1600- ja 1700-luvuilla*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö, 1919.

Suolahti, Gunnar, *Suomen pappilat 1700-luvulla*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö, 1912.

Viitaniemi, Ella, "Pappisperhe ja sosiaalinen selviytyminen Ylä-Satakunnan uudisasutusseudulla 1770–1820". Teoksessa Miettinen, Riikka & Viitaniemi, Ella (toim.) *Reunamailla. Tilattomat Länsi-Suomen maaseudulla 1600–1800*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2018.

Widén, Solveig, "Prästfruns ställning och roll i församlingarna i det svenska riket på 1700-talet." *Kyrkohistorisk årsskrift* 94 (1994).

Widén, Solveig, *Änkeomsorg i ståndssamhället. Försörjnings- och understödsformer för prästänkor i Åbo stift 1723–1807*. Åbo: Åbo akademis förlag – Åbo Academy Press, 1988.

Pvm. 17.9.22

Tunnisteet: 1600-luku, 1700-luku, historiografia, kirkkohistoria, konservointi, kulttuurihistoria, lesket, papinlesket, papisto

Etusivu

Vanhempi viesti

Teema: Picture Window. Sisällön tarjoaa Blogger.